

Tavoitteena varsinaistunut ihminen

Pekka Passinmäki, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*. 23° 45, Tampere 2002. 187 s.

Martin Heideggerin kirjoitukset ovat ehtymätön ja yhä ajankohtainen tulkinnan ja soveltamisen lähde arkkitehtuurinkin hahmottamiseen. Tästä lähteestä ammentaa myös Pekka Passinmäki teoksessaan *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*. Kansainvälisesti merkittävin arkkitehtuuria Heideggerin lähtökohdista tarkasteleva aikalaisteoreetikko lienee Karsten Harries, jonka vaikutus näkyy hyvin vahvasti myös Passinmäen teoksen taustalla. Teos on osa Passinmäen laajempaa tutkimusprojektia: aikaisem-

min ilmestynyt *Arkkitehtuurin unohtunut ethos: Tutkielma Martin Heideggerin ajatusten soveltamisesta arkkitehtuurin tarkasteluun* käsittelee ihmisen ja yksittäisen rakennuksen suhdetta, kun taas käsillä oleva teos lähestyy ihmisen yhteisöllisyyttä ja kaupunkia.

Nimensä mukaisesti se keskittyy ihmisen kodittomuuden tarkasteluun ja kodittomuuden purkamisen mahdollisuuksien pohtimiseen. Kaupunkia teoksessa edustavat kaupunki- ja yhdyskuntasuunnittelu sekä kaupunkirakentaminen, mikä antaa hyvin kapean ja yksioikoisen kuvan kaupungista fyysisten (arkkitehtonisten) elementtiensä summana. Tämä johtunee osittain aiheen rajauksesta, osittain siitä, että sanat on suunnattu ensisijaisesti arkkitehteille; se, mitä Passinmäki teoksellaan hakee, on juuri arkkitehtien asenteellinen muutos.

Kotia päin

Passinmäki lähtee hahmottamaan Heideggerin käsittelemää kolmea eri kodittomuuden tasoa: asuttopulaa, modernin ihmisen kodittomuutta sekä ihmisen olemassaolon kodittomuutta. Modernin ihmisen kodittomuuden juuret ovat kartesiolaisessa subjektin ja objektin sekä hengen ja ruumiin dualismissa. Passinmäki kritisoi Descartesin redusoidun ihmisen filosofiaa Heideggerin kirjoitusten pohjalta, ja siirtyy tarkastelemaan, kuinka kartesiolainen lähestymistapa leimaa modernin kaupungin rakennettua ympäristöä. Teos keskittyy varhaisfunktionalistien teorioihin, sillä juuri heidän voidaan katsoa korostaneen arkkitehtuurin redusoinnista tieteelliseksi teoriaksi. Passinmäen mukaan näiden teorioiden seurauksena rakennettu ympäristö on muuttunut ”yksitasoiseksi”, millä hän tarkoittaa, että rakennukset eivät enää kasva perustastaan. Passinmäki peräänkuuluttaa teoksellaan nykyarkkitehtuurin vastuuta tämän perustan uudelleen löytämisestä – perustan, jota vasten ihminen voisi varsinaistua ja olemassaolonsa kodittomuuden keskellä löytää kodin maailmasta.

Teoksen loppuosa keskittyy juuri sen pohtimiseen, kuinka kaupunkirakentaminen voisi auttaa kodittomuuden purkamista kaikilla kolmella tasolla. Tavoitteena on varsinaistunut ihminen, jota Heidegger kuvaa myöhemmissä kirjoituksissaan asujaksi. Passinmäki tote-

aakin, että kaupunkirakentamisen tulisi sallia asuminen. Passinmäki ei lähde kovin perusteellisesti avaamaan Heideggerin myöhäisempiä ajatuksia asumisesta vaalimisena (*Schöneren*) ja rakentamisesta asumisena, vaan keskittyy varsinaistumisen ja silleen jättämisen pohtimiseen.

Heidegger lähtee siitä, että ihminen todentuu aina ensin yhteisöllisenä, kenenä tahansa toisten ihmisten kanssa, ja vasta tämän jälkeen ihminen voi tulla varsinaiseksi itsekseen. Paetessaan itseään, ahdistusta ja etenkin kuolemaa ihminen jää usein kenenä tahansa, mitä Heidegger kuvaa epävarsinaisuudeksi. Varsinaistuminen alkaa tapahtua, kun ihminen lakkaa pakenemasta ja ahdistus yksilöi ihmisen. Passinmäki kirjoittaa: ”Ahdistuksessa ihminen vapautuu kenenä tahansa olemisesta, jolloin hän voi ensimmäistä kertaa kääntyä omien mahdollisuuksiensa puoleen. Ahdistus avaa ihmiselle mahdollisuuden varsinaistua. Epävarsinaisuus on ihmisen olemista ei-kokonaisena. Varsinaistumisessa ihmisestä tulee ehyt, kokonainen.” (s. 80) Heidegger kuvaa varmistumista varhaisessa filosofiassaan päättävyytenä ja myöhemmin silleen jättämisenä. Varsinaistuminen edellyttää tapahtuakseen aina perustan, jollaiseksi Heidegger nimeää *Sein und Zeit*issa perinteen, esseessä *Der Ursprung des Kunstwerkes* taideteoksen.

Yhdessä rakentaen

Varsinaistumiseen sisältyy kuitenkin aina myös paluu yhteisöllisyyteen, ja tässä yhteydessä Heidegger korostaa varsinaista yhteenkuuluvuutta, joka saavutetaan ryhdyttäessä ajamaan yhdessä jotain asiaa. Passinmäki huomaa, että tällainen hanke voi olla myös rakennushanke, jolloin varsinaisuus yhdessäoleminen todellistuu itse rakennusprosessissa. On hie- man yllättävää ja harmiteltavaakin, ettei Passinmäki näinä uuden rakennus- ja maankäyttölain aikoina lähde pohtimaan yhteisöllisen suunnittelun ja rakentamisen mahdollisuuksia, etenkin kun Heidegger antaa siihen hyvät eväät. Nyt Passinmäki ojentaa pelastuksen avaimet yksinomaan arkkitehtien käteen, hän ikään kuin näkee arkkitehdissä runoilijan.

Heideggerille maailma avautuu kielien kautta, ja Passinmäki toteaa Walter Biemelillä mukaillen rakentaminen saattaa tämän avautumisen loppuun. Passin-

mäki viittaa kuitenkin myös arkkitehtuuriin kielenä, ja hänen voidaan katsoa näkevän arkkitehdit samanlaisessa ratkaisevassa asemassa perustan luomiselle kuin Heidegger koki runoilijat: Heideggerille kieli on olemisen talo, johon ihminen asettuu asumaan, ja portinvartijoina toimivat runoilijat. Esseessä ”... *dichterisch wohnt der Mensch...*” runous nousee asumisen todelliseksi mitaksi – heideggerilainen asuminen on asumista runollisesti. Jotta arkkitehti saavuttaisi tämän runoilijan aseman, hänen on kuitenkin ensin itse varsinaistuttava eli läpikäytävä kokonainen eksistentiaalinen muutos. Passinmäki toteaa, että ”[j]o yhden arkkitehdin toiminta voi johtaa siihen, että kaupungissa asuvat ihmiset alkavat kokea maailmaa toisella tavalla”. Tätä on vaikea uskoa.

Passinmäki osoittaa teoksellaan arkkitehteille toisenlaisen tavan ajatella arkkitehtuuria, siirtymän pois teknisten ja esteettisten objektien tuottamisesta, pois olioiden käsittelemisestä hyödykkeinä, laskevasta ajattelusta mietiskelevään ajatteluun. Passinmäki ei itse lähde soveltamaan ajatuksia käytäntöön, minkälaisesta suunnittelusta ja rakentamisesta voisi olla kyse, kun pyritään tuomaan esiin perustaa, jonka tekninen rakentaminen on kadottanut. Ainoa konkreettisempi ehdotus on seuraava: ”Yksi yhteiskuntasuunnittelun ja yhdyskuntasuunnittelun nykyisistä tehtävistä tulisikin olla se miettiminen, kuinka kuolema voitaisiin jälleen palauttaa olennaiseksi osaksi ihmisten elämää. Kun kuolemaa faktisena tapahtumana ei kätkettäisi, voisi siitä olla apua myös kuoleman eksistentiaalisen merkityksen ymmärtämiselle.” (s. 82)

Passinmäki soveltaa Heideggerin ajatuksia arkkitehtuurin tarkasteluun onnistuneesti, ja teos onkin tässä suhteessa varsin ansiokas esittely Heideggerin filosofian keskeisistä teemoista ja käsitteistä. Teoksessa tulee hyvin esiin myös Heideggerin ajattelun kehitys varhaisfilosofisesta *Sein und Zeit* -teoksesta myöhäisempiin kirjoituksiin kuten Passinmäen keskeiset lähteet *Der Ursprung des Kunstwerkes*, *Bauen Wohnen Denken* ja *Gelassenheit*. Verrattaessa Passinmäen teosta esimerkiksi Harriesin vastaaviin kirjoituksiin huomaa, että Passinmäen ote Heideggerin kirjoituksiin ei ole yhtä kriittinen, eikä hän yllä samanlaiseen innovatiivisuuteen.

Anne-Mari Fors